

Література

1. Митина Л.М. Психология труда и профессионального развития учителя. – М. : Академия, 2004. – 320 с.
2. Санжаева Р.Д. Психологические механизмы формирования готовности человека к деятельности : автореф. дис. ... д-ра псих. наук / Р.Д. Санжаева. – Новосибирск, 1997. – 38 с.

ЦІННІСНИЙ ПІДХІД ДО ВИХОВАННЯ КУЛЬТУРИ МІЖЕТНІЧНИХ СТОСУНКІВ ПІДЛІТКІВ

УДК: 371.2+37(053.6)+17.022.1+37.062

Ягоднікова В.В.

У статті визначаються шляхи впровадження аксіологічного підходу до виховання культури міжетнічних стосунків. Обґрунтовується сприятливість підліткового віку для виховання культури міжетнічних стосунків. Аналізується сутність понять «цінності», «виховні цінності», надається їх класифікація.

Ключові слова: культура міжетнічних стосунків, цінності, виховні цінності, аксіологічний підхід.

ЦЕННОСТНЫЙ ПОДХОД К ВОСПИТАНИЮ КУЛЬТУРЫ МЕЖЭТНИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЙ ПОДРОСТКОВ

В статье определяются пути внедрения аксиологического подхода к воспитанию культуры межэтнических отношений. Аргументируется благоприятность подросткового возраста для воспитания культуры межэтнических отношений. Анализируется суть понятий «ценности», «воспитательные ценности», приводится их классификация.

Ключевые слова: культура межэтнических отношений, ценности, воспитательные ценности, аксиологический подход.

VALUE APPROACH FOR THE UPBRINGING OF CULTURE OF INTERETHNIC RELATIONS OF THE TEENAGERS

Ways of the application of the axiological approach to the upbringing to the culture of interethnic relations are determined. The favourableness of adolescence for the upbringing of the culture of interethnic relations is proved. Main points of the concepts of “values”, “educational values” are analysed and their classification is given.

Key words: the culture of the interethnic relations, values, educational values, axiological approach.

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку інформаційного суспільства, а також глобалізації та інтеграції всіх сфер життєдіяльності людини, що ускладнюється соціальною нестабільністю і кризою моральності і духовності, найактуальнішою є проблема культури міжетнічних стосунків. Це створює передумови для модернізації вітчизняної освіти і виховання, пошуків шляхів виховання культури міжетнічних стосунків на засадах новітніх наукових підходів, одним з яких є ціннісний підхід.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що даний підхід до аналізу освітньо-виховних реалій і процесів, а також теоретико-методологічні основи впровадження цього підходу у виховний процес є предметом дослідження цілого ряду українських науковців, зокрема, І. Беха, О. Вишневецького, І. Зязюна, П. Ігнатенка, Л. Крицької, В. Лутая, Р. Скульського, В. Струманського, О. Сухомлинської, В. Чижевського та ін. Учені вважають, що ціннісний, або аксіологічний підхід, доцільно виділити як методологічну основу сучасного виховання, що надає виховному процесу ціннісної спрямованості. Тому, **метою статті** є визначення суті та розгляд шляхів впровадження аксіологічного підходу до виховання культури міжетнічних стосунків підлітків.

Виклад основного матеріалу. Поняття “цінність”, як свідчать наукові джерела, вже досить давно виступає предметом дослідження різних наук: філософії, психології, соціології, політології, аксіології, культурології, а також педагогіки, однак на сьогодні єдиного підходу до даного поняття не вироблено. Сучасні філософи, А. Гусейнов та Р. Агресян стверджують, що “цінності – це значущі для людини об’єкти (матеріальні чи ідеальні). ...У широкому значенні цінностями називають узагальнені стійкі явища, яким віддається перевага, як про благо, тобто відповідає якимось потребам, інтересам, намірам, цілям, планам людини (чи групі людей, суспільства)” [8]. Продовжуючи цю думку, Є. Рапацевич вважає, що у вузькому значенні під цінностями розуміють духовні ідеї, що містяться у поняттях, і які мають високий ступінь узагальнення. Формуючись у свідомості, продовжує науковець, ці цінності опановуються у ході засвоєння культури [9, с. 609].

К. Клакхон визначає цінності як “усвідомлене чи неусвідомлене, характерне для індивіда чи для групи індивідів уявлення про бажане, що зумовлює вибір цілей (індивідуальних чи групових) з урахуванням можливих засобів і способів дії” [8, с. 195]. Як бачимо, автори цінності співвідносять з намірами, інтересами, цілями, потребами людини.

У філософії М. Гартмана цінності постають як позачасові, загальні, вічні утворення, вони є ідеальними сутностями, які не виникають з матеріальних об’єктів і не залежать від діяльності суб’єкта [8]. На думку М. Гартмана, у різні історичні епохи одержують перевагу певні цінності, що зумовлюються історичними факторами, а не буттям самих цінностей. Філософ розрізняв буття цінностей та їх значення. Останнє існує лише у людській свідомості. Зведення буття цінності до її значення, на його думку, являє собою підміну цінності результатом оцінки. За такого підходу цінності виявляються залежними від громадської думки, ідеалів, норм, правил, які регулюються суспільством, однак, зазначимо, буває і навпаки, коли громадська думка має певну залежність від актуальності тих чи тих цінностей.

Інакше розуміють цінність вчені К. Льюїс, Т. Парсонс, Р. Перрі. Вони вважають її явищем свідомості, вбачаючи в ній прояв психологічного настрою, суб’єктивного ставлення людини до об’єктів та явищ, які вона оцінює, зводячи сутність цінності до суб’єктивного, психологічного акту переживання. З психологічної точки зору цінності розглядаються як будь-яке утворення, що задовольняє потреби і реалізує інтереси людини. На думку Р. Перрі, “є тільки одне первісне джерело цінностей, а саме інтереси людини. ...Будь-який об’єкт, яким би він не був, набуває цінності, коли будь-який інтерес, яким би він не

був, поширюється на нього” [8 с. 38]. Крім того, Р. Перрі розрізняє цінності істинні й хибні, розвинені й нерозвинені, складні й прості, негативні і позитивні, приховані й активні, екзистенціальні та ідеальні, такі, що повторюються, і прогресивні.

Ми поділяємо думку Г. Лялюк, яка цінність розглядає як результат взаємодії суб'єкта й об'єкта, результат процесів оцінювання. Вона виступає як певний зміст свідомості, має певну спонукальну силу, що спрямовує на ті цілі, в яких закладена або відображається ця цінність, а не тільки її відтворення, підтримка, повторення. За висновком науковця, цінність містить у собі суб'єктивний момент, пов'язаний з інтересами, прагненнями, спонуканнями кожного конкретного суб'єкта, й уточнює, що цінність — це ті відображені суб'єктом сфери його існування, через які відбувається виділення ним себе самого, своїх особистостей, власного “Я”. Таким чином, цінність характеризує, з одного боку, найвагоміші сфери ставлення до дійсності, з іншого — містить у собі певне уявлення про себе [5, с. 158].

З гуманістичної позиції розглядають цінності вчені В. Андреев, І. Бех, В. Білоусова, О. Вишневський, І. Котова, В. Ісаєв, О. Савченко, В. Сластьонін, О. Сухомлинська, А. Суцєнко, Н. Ткачова, Є. Шиянов, Н. Щуркова та ін. Науковці вважають, що специфіка гуманістичних цінностей відбивається у визначенні гуманізму як педагогічно значущої світоглядної категорії. О. Савченко акцентує на тому, що гуманістичні цінності в освіті зумовлюють зміну авторитарно-дисциплінарної моделі виховання на особистісно орієнтовану, сутнісними ознаками якої є виховання з максимальною індивідуалізацією, створення умов для розвитку та самовдосконалення, осмисленого визначення своїх можливостей і життєвих цілей [9, с. 139].

Б. Ліхачов, аналізуючи сутність і зміст категорії “цінності”, ввів науковий обіг поняття “виховні цінності”, виявив їх джерела та запропонував оригінальну класифікацію для виховної системи. Виховні цінності, за Б. Ліхачовим, це якості, властивості, прагнення особистості, які мають багатий внутрішній потенціал, що здатні при певних соціальних умовах зробити людину щасливою та корисною для суспільства. Дослідник вважає, що цінності у вихованні “складають духовну основу, базисний духовний компонент особистості, визначають суть її внутрішнього світу” [4, с. 6] та поділяє їх на: вічні-загальнолюдські; скороминущі — конкретно-історичні; стійкі — ментальні, етнічні; індивідуально-особові і запозичені - що привносяться з інших культур.

Важливим висновком дослідження Б. Ліхачова є визначення таких інтегрованих джерел виховних цінностей: генетичне, індивідуально-особистісне, природне, соціумне, де важливим базисним джерелом він вважав природу, яка народжує такі цінності як людяність, щирість, краса світу, відповідальність, захоплення. Однак, підкреслює вчений, головною цінністю суспільства як аксіологічного джерела є людина, яка виступає, з одного боку, як всеохоплююча цінність, а з іншого — як творець виховних цінностей, але “людина повинна бути духовною, вміти мислити, радіти, любити, страждати та т. ін.” [4, с. 6]. Ми поділяємо таку точку зору, тому що цінності є духовним стрижнем особистості, визначають її світогляд, спрямованість, мотиви, бажання, установки. Вони виявляються в знаннях та вміннях людини, сприяють її пізнанню світу, орієнтують поведінку на певні цілі діяльності, спілку-

вання, регулюють її соціальну поведінку. Цінності особистості є основою для формування життєвої і професійної стратегії. Отже, людина пізнає світ через призму цінностей, які спрямовують, організовують та регулюють поведінку людини на певні цілі діяльності.

У сучасній педагогічній науці частіше використовуються традиційна класифікація цінностей: загальнолюдські, національні, індивідуальні. Однак, С. Анісимов інакше виділяє наступні групи цінностей: абсолютні цінності (життя, здоров'я, знання, прогрес, справедливість, духовна досконалість, гуманність); антицінності чи псевдоцінності (хвороба, передчасна смерть, нещасття, містика, деградація людини); релятивні чи відносні цінності, які мають нестійкий характер і змінюються залежно від історичних, класових, світоглядних позицій (ідеологічні, політичні, релігійні, етичні, класові, групові) [1, с. 16].

Нам імпонує модель класифікації виховних цінностей, яку пропонує український педагог О. Вишневецький. Вчений визначає п'ять груп: абсолютні вічні цінності, національні цінності, громадські цінності, сімейні цінності, цінності особистого життя [2, с. 125-126]. Науковець стверджує, що морально-етичні цінності усвідомлюються людиною в трьох аспектах: по-перше, як система абсолютних ідеалів, по-друге, як "кодекс вартостей" або кодекс моральних правил і формул, і по-третє, як спектр відповідних властивостей людської душі, які реалізуються через їх практичне втілення [2, с. 126].

Таким чином, узагальнюючи вищезазначене, ми доходимо висновку, що цінності - це сукупність реальних предметів і абстрактних ідей, які визначають світогляд, спрямованість особистості, регулюють її поведінку на певні цілі діяльності та мають високу значущість для суспільства.

Зважаючи на те, що культура міжетнічних стосунків є складовою загальної культури особистості громадянина – носія етнічних, національних та загальнолюдських цінностей, здатного до самовизначення, самореалізації та самовдосконалення [7], вважаємо за доцільним, саме у підлітковому віці, як сприятливому періоді формування ціннісно-орієнтаційної сфери особистості, приділяти особливу увагу вихованню культури міжетнічних стосунків.

За результатами дослідження, Г. Назаренко [6] доходить висновку, що культура міжетнічних відносин має базуватися на гуманістичній моралі, яка піднімається на рівень ціннісно-світоглядної орієнтації, що сприяє більш ефективній самореалізації особистості в поліетнічному соціумі. Цінність, на відміну від норми, наголошує дослідниця, передбачає вибір, тому у повсякденних ситуаціях вибору найбільш яскраво проявляється особистісна сутність людини, рівень її моральної культури.

Реалізація ціннісного підходу до виховання культури міжетнічних стосунків підлітків вимагає орієнтацію виховання на досягнення учнем найвищого морально-духовного розвитку, створює умови для опанування особистістю культурними цінностями власного етносу, усвідомлення поліетнічності загальнодержавної нації, взаємозв'язку етнокультур, повагу до їхньої культури, звичаїв, традицій, інтересів, прав, самотності.

Перспективи подальших пошуків мають спрямовуватись на вивчення проблеми виховання культури міжетнічних стосунків у різних вікових групах та визначенні необхідних умов та шляхів її реалізації.

Література

1. Анисимов С.Ф. Духовные ценности: производство и потребление. — М. : Мысль. — 1988. — С. 15-45.
2. Вишневецький О. Сучасне українське виховання. Педагогічні нариси. — Львів : Львівський обласний науково-методичний інститут освіти; Львівське обласне педагогічне товариство ім. Г. Ващенко. — 1996. — 238 с.
3. Гасанов З. Т. Педагогіка міжнаціонального спілкування: навчальний посібник. — К. : ІЗМН, 1999. — 390 с.
4. Лихачев Б.Т. Введение в теорию и историю воспитательных ценностей / Б.Т. Лихачев. — Самара, 1997. — 84 с.
5. Лялюк Г.М. Проблема формування ціннісних орієнтацій підлітків // Психологія особистості: досвід минулого — погляд в майбутнє. Наково-практичний журнал Південного наукового центру АПН України. Наука і освіта. — Одеса, 2004. - № 6-7. — С. 157-160.
6. Назаренко Г.А. Теоретичні основи та методика виховання культури міжетнічних відносин старшокласників у позаурочній діяльності : наук.-метод. посібн. — Черкаси : ЧОПОПП, 2006. — 102 с.
7. Проект Концепції громадянської освіти та виховання в Україні <http://www.ipro.edu.te.ua/index.php/2009-02-16-09-17-03/569-30-11-2012-1>
8. Радченко О. В. Ціннісна система суспільства як механізм демократичного державотворення : монографія / Олександр Радченко. — Х. : Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2009. — 380 с.
9. Рапацевич Е.С. Педагогика: Большая современная энциклопедия. — Мн. : Современное слово, 2005. — 720 с.
10. Савченко О.Я. Цілі і цінності реформування сучасної школи // Філософія сучасної освіти та стан її розробки в Україні: Матеріали Всеукраїнської наукової конференції. — К. : ІЗМН, 1997. — С. 238-240.

СУЧАСНА ПСИХОЛОГІЧНА НАУКА О ПРОЦЕСАХ СПРИЙНЯТТЯ ДІТЕЙ З ПСИХОФІЗИЧНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

УДК: 159.9:61+ 316.6
Мартинюк Ю.О.

В статті розглядаються процеси сприйняття дітей з психофізичними порушеннями у родині, взаємовідносини батьків з дітьми, проводиться теоретичний аналіз літератури з даної теми. Підкреслюється наявність значних труднощів у розвитку цього соціального інституту. Це обумовлене тим, що жоден із існуючих інститутів не може нанести стільки шкоди, скільки може зробити родина. Розкривається ідея про рівність впливу як родини на дитину, так і дитини на родину, тому що особливості розвитку дитини призводять до змін у батьківському ставленні.

Ключові слова: процеси сприйняття дітей з психофізичними порушеннями, сім'я, сучасна психологічна наука.